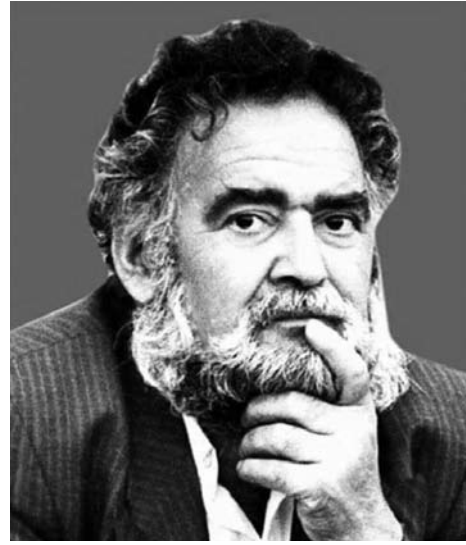

Azərbaycanda haqq səsi, harayı, sərt baxışları, fikirləri ilə tanınan və sevilən, böyük bir məhəbbətin əhatəsində yaşayan xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk. Bu ismi və müəllifi olduğu yaradıcılıq irsini sevməyən tapılmaz. Hər misrası şair olaraq onun kimliyini təqdim edib. Vətənpərvərlik duyğuları ilə zəngin ictimai-siyasi mövzulu yaradıcılığı xalqımızın bədii-poetik fikir salnaməsinin parlaq səhifələrini təşkil edən Xəlil Rza Ulutürk Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə üsyankar şair olaraq daxil olub. Yaradıcılığı boyu qələmə aldığı misralarında vətən məhəbbəti, torpaq sevgisi, sülh, əmin-amanlıq, azadlıq kimi dəyərlər ana xətt olaraq davam edib. Əzəmət, məğrurluq, qürur misralarından sezilərkə ədəbi nümunələrini bəzəmişdir. Azərbaycanı sevməyi, onun müstəqil dövlət olması arzusu ilə yaşayan və çarpışan, bütün buxovları qırmaq, zəncirləri yox etmək, müstəmləkə və zülmün qarşısına sədd çəkmək istəyi onu azadlıq şairinə çevirdi. Bu məqsədlə yaradıcılıq yolunu davam etdirən Xəlil Rza Ulutürk zəngin və özünəməxsus bir irs yaratdı. Heç kimə bənzəməyən və kimisəni təkrar etməyən Xəlil Rza özü oldu. Portret cizcillərin özü yaratmış oldu. Daxilindəki ruh şairinə köçdü, həyat yolunda yol göstərən oldu.

YARADICILIQ DÜNYASINA İLK ADDIMLAR

XX əsr Azərbaycan poeziyasının tanınmış nümayəndəsi, xalq şairi, filologiya elmləri doktoru, professor Xəlil Rza Ulutürk müasir Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafına töhfələr verən verən sənətkar olaraq müstəsna rola malikdir. Azərbaycanın sevimli şairinə çevrilən Xəlil Rza Ulutürk kiçik yaşlarından, elə məktəb illərindən öz çalışqanlığı, fərasəti və davranışı ilə müəllimlərin, valideynlərinin rəğbətini qazanıb. Orta məktəbdə oxuduğu illərdə ədəbiyyata həvəs göstərən, elə Salyan şəhər kitabxanasının ədəbiyyat dərəcəsinə üzv yazılıb. Onun tərcümeyi-halını əks etdirən mənbədə göstərilir ki, 1939-1949-cu illərin məktəb həyatı Xəlilin bədii ədəbiyyat aləminə, necə deyirlər, poeziyanın əzablı, romantik yaradıcılıq meydanına çıxması üçün hazırlıq dövrü oldu. Onun şifahi xalq ədəbiyyatını, klassik və müasir yazıçıların əsərlərini mütaliə etməsi, istər-istəməz onda yazıb-yaratmağa güclü həvəs oyadıb. Xəlil onu həyəcanlandıran, düşündürən hadisələri bəzən poetik dillə ifadə etməyə çalışırdı. Onun ilk mətbu şəri "Kitab" 1948-ci ildə "Azərbaycan pioniəri" qəzetində dərc olunub. 1949-cu ildə Xəlilin Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsinin jurnalistika şöbəsinə daxil olması, eləcə də Bakı ədəbi mühiti onun ya-

Azadlıq şairi - Xəlil Rza Ulutürk

radıcılıq imkanlarına geniş yol açdı. universitetdə ədəbiyyatşünas alim Cəfər Xəndanın, sonralar şair Bəxtiyar Vahabzadənin rəhbərlik etdiyi ədəbi dərnekədə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyində xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun başçılığı ilə keçirilən "Gənclər günü" məşğələlərində fəal iştirak etməsi Xəlil Rzanın şair kimi püxtələşməsinə ciddi təsir göstərdi. Ali təhsilini başa vuran Xəlil Rza əmək fəaliyyətinə "Azərbaycan qadını" jurnalı redaksiyasında başlayıb. O, burada ədəbi işçi vəzifəsində çalışdığı iki ildə dövrü mətbuatda çap etdirdiyi məqalə və şerlərlə ədəbi ictimaiyyətin diqqətini cəlb edib. Gənc şair 1954-cü ildə SSRİ Yazıçılar İttifaqının üzvü seçilir. Onun ilk şerlər toplusu - "Bahar gəlir" kitabı da nəşr olunur. 1957-ci ilin avqust ayında Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı Xəlil Rzanı Moskvaya, M.Qorki adına Dünya Ədəbiyyat İnstitutu nəzdində olan ikiillik Ali Ədəbiyyat kurslarına göndərməsi də gənc şairin gələcəyinə inamla bağlı idi. Xəlil Rza institutda rus ədəbiyyatının görkəmli sənətkarı Pavel Antokolskinin rəhbərlik etdiyi bölmədə poeziyanın nəzəri əsaslarını öyrənməklə yanaşı, dünya xalqlarının mədəni irsi ilə yaxından tanış olub. Moskvada təhsil illərində görkəmli rus şairi Samuil Marşakın evində və Yasnaya Polyanada Lev Tolstoyun xatirə muzeyində olmaları, Leninqrada Ermitaj xəzinəsinə kollektiv səfəri, Nazim Hikmət və Mixail Şoloxovla görüşləri gənc şairin xatirəsində dərin izlər buraxıb.

KİM QORUMUR ÖZ YURDUNU-YUVASINI UDMASIN YURD HAVASINI!!!

Xəlil Rza Bakıya qayıtdıqdan sonra Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun aspiranturasında təhsilini davam etdirib. O, 1963-cü ildə "Müharibədən sonrakı Azərbaycan sovet ədəbiyyatında poema janrı (1945-1950)" mövzusunda yazdığı dissertasiyanı uğurla müdafiə edib, filologiya elmləri namizədi elmi dərəcəsinə layiq görülüb. Müəllim kimi çalışdığı ilk illərdə Xəlil Rza dərş proqramı çərçivəsi ilə məhdudlaşmayıb, vətənpərvərlik ruhlu mühazirələrində qədim milli bəşəri dəyərlərimizdən və doğma dilimizdən ürek yangısı

ilə söhbət açıb.

Kim qorumur öz yurdunu-yuvasını
Udmasın yurd havasını!!!

Kim qorumur öz dilini

İtsin mənim gözümdən qoy ilim-ilim!

O sahili, bu sahilə birləşdirən,

Polad körpüm qılıncımdır, günəşdimdir

Mənim dilim!!!

Ötən əsrin 80-ci illərinin axırlarında xalq azadlıq hərəkatı genişləndiyi zaman Xəlil Rzanın gur səsi Azərbaycanın bütün məkanında eşidilirdi. O, bütün varlığı ilə xalq hərəkatına qoşularaq, hər yerdə rus şovinist siyasətini, Dağlıq Qarabağ torpağına təcavüz edən erməni daşnaklarını odlu-alovlu çıxışları ilə ifşa edirdi:

Biz Türkünün elləriyik,

Qeyrət, qüdrət selləriyik.

Daşnakları qovan bizik,

Dar gözleri ovan bizik.

Yeter meydan suladılar,

Yurdumuzu taladılar.

Son günlərini yaşayan sovet imperiyası ömrünü uzatmaq üçün 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanın paytaxtı Bakıda dinc əhaliyə vəhşicəsinə divan tutdu. Bu qətliam, soyqırım siyasəti Qorbaçovun və onun əlaltılarının iradəsi ilə icra edilirdi. Bütün dünyanın açıq fikirli adamları bu aksiyanı, bəşər tarixində misli görünməmiş qətliamı lənətlə qarşıladılar. Sovet ordusu tərkibində zirehli tanklarla, hərbi gəmilər və müasir silah növləri

ilə yaraqlanıb xüsusi tapşırıqla Bakını gülləbaran edənlerin törətdiyi cinayətlər Xəlil Rzanı sarsıtmışdı. O, bütün qüvvəsi ilə gecə-gündüz dinclik bilmədən, ürəyini məşələ çevirib xalqı düşmənlərə qarşı mübarizəyə səsləyirdi. Xarici ölkə jurnalistlərinə verdiyi müsahibələrdə 20 yanvar hadisələrini, Qorbaçovun və onun əlaltılarının qanlı əməllərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmağa çalışırdı.

ZİNDAN HƏYATINDA MÜBARİZƏ VƏ "LEFORTOVO GÜNDƏLİYİ"

1990-cı il yanvarın 26-da Xəlil Rza SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi əməkdaşları tərəfindən həbs edilib Moskvaya Lefortovo həbsxanasına göndərilir. Aramsız sorğu-sual, ağır ittiham şairin iradəsini qıra bilmir, o, zindanda da mübarizəsini davam etdirir. 8 ay 13 gün öz mühitindən təcrid olunmuş şair odlu-alovlu qəlbinin işığında "Lefortovo gündəliyini", 200-dən çox, şeir, poema və məktubunu qələmə alır. Bu əsərlər mübariz şairin ictimai-siyasi dünyagörüşünü əks etdirməklə yanaşı, öz siqleti, bədii dəyəri, məzmunu cəhətdən milli poetik fikri zənginləşdirən misilsiz abidədir. "Lefortovo gündəliyi" şairin qəbul etdiyi Ulutürk təxəllüsünün vəsiqəsidir. Xəlil Rza 1990-cı il yanvarın 29-dək - 40 illik ədəbi-bədii yaradıcılığı dövründə öz əsərlərini "Xəlil Xəlilov", "Xəlil Xəlilbəyli", "Xəlil Odsevər", "Xəlil Rza" təxəllüsləri ilə çap etdirib. "Xəlil Rza Ulutürk" təxəllüsü isə şairin keçdiyi mübarizə yolunun, ədəbi-mənəvi axtarılarının məntiqi nəticəsi idi. Şair ömrünün son illərində, dörd il beş ay, 22 gün - 1994-cü il iyun ayının iyirmi ikisinədək, dünyasını dəyişən günədək yazdığı şerlərdə və nəşr etdirdiyi kitablarda Xəlil Rza Ulutürk imzasını qoymuşdur. Şairin vəfatından sonra, onun ömür-gün yoldaşı Fərəngiz xanım XX əsrin axırlarından bu günədək Xəlil Rzanın şerlərini, gündəliklərini və tərcümələrini sahmanə salıb sanballı kitab halında Xəlil Rza Ulutürk imzası ilə nəşr etdirib. O, Xəlil Rzanın yarımçıq işlərini - "İşiq üzü görməyən küll halında qalmış əsərlərini" nəşr etdirməklə "onunla nəfəs alır", onu yaşadır, onu ölməzliyə, əbədiyyətə qovuşdurur.

Xatırladım ki, Lefortovo həbsxanasında şəkər xəstəliyi olan Xəlil Rzanın səhhiyyəsi pozulmuşdu. 1990-cı il oktyabrın 9-da qatarla Moskvadan Bakıya gətirilən Xəlil Rza, bir ay davam edən məhkəmə prosesindən sonra azadlığa buraxılır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə azadlıq çarçısı kimi daxil olan şairin bədii yaradıcılığının barlı-bəhərli çağında vətən eşqi, xalq məhəbbəti ilə çırpınan ürəyi döyünməkdən qalır.